

malarını tavsiye ettiği belirtilmiştir (Dârimî, "Muḳaddime", 28; İbn Mâce, "Muḳaddime", 3). Karaza'dan Âmir b. Sa'd b. Ebû Vakkâs ile Şa'bî hadis rivayet etmiş olup efendi ile kölesi arasında yapılan mü-kâtebe anlaşmasının ilk örneklerinden birinin kölesi Süfyan'la yaptığı 70.000 dirhemlik anlaşma ile Karaza'ya ait bulunduğu belirtilmektedir. Karaza'nın iki oğlundan Amr, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in yanında yer alarak hayatını kaybetmiş, diğer oğlu ise aynı olayda karşı safta Ömer b. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın kumandasında savaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Muḳaddime", 28; Müslim, "Cenâ'iz", 28; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 154; İbn Mâce, "Muḳaddime", 3; Tirmizî, "Cenâ'iz", 23, 25; Nesâî, "Nikâh", 80; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 17; VIII, 369; Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân*, Beyrut 1987, s. 446, 535; İbn Kânî, *Mu'cemû's-şâhâbe* (nşr. Hamdî Demirdaş Muhammed), Mekke 1418/1998, XII, 4403-4407; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 365; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 185; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 265-268; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe*, IV, 399-400; a.mlf., *el-Kâmil*, III, 23-24, 260, 365, 403; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 563-566; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 231-232; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 369.

ASRİ ÇUBUKÇU

KARCIĞAR

Türk müzikisinde bir makam.

Türk müzikisinin on üç basit makamından biri olup beş-beş buçuk asırlık bir geçmişi olduğu tahmin edilmektedir. Dizisi, düğâh perdesi üzerinde bir uşşak dörtlüsüne nevâ perdesinde bir hicaz beşlisinin eklenmesinden meydana gelir:

Yerinde karciğar makamı dizisi

Yerinde uşşak dörtlüsü	Nevâda hicaz beşlisi	Muhayyerde uşşak dörtlüsü	Muhayyerde kürdî dörtlüsü	Nevâda hicaz beşlisi

K S T S A₁₂ S T K S T

Nevâda ortalama hicaz dizisi

Nota yazımında donanımına si için koma bemolü (segâh), mi için bakiye bemolü (hisar) ve fa için bakiye diyezi (evic) yazılır; gerekli değişiklikler eser içerisinde gösterilir. Makamın yedeni rast, durağı düğâh, güçlüsü nevâ perdesi olup güçlü üzerinde hicaz beşlisiyle yarım karar yapılır. Karciğar makamında güçlü üzerin-

deki hicaz çeşnili yarım kararın sonucu olarak cârgâhta nikrizli, segâhta hüzzamlı asma kararlar yapılır. Ayrıca rast perdesine düşüldüğünde basit süzinak makamına bir geçki yapılmış olur.

Bu makam, nevâ perdesindeki hicaz beşlisinin nevâda uzzâl dizisi halinde uzatılmasıyla genişlerse de nevâda ortalama hicaz dizisi oluşturmak suretiyle yapılan genişleme daha çok kullanılır. Bu genişleme sonucunda çıkıcı nağmelerde muhayyer perdesi üzerinde bir uşşak dörtlüsü, inici nağmelerde ise kürdî dörtlüsü meydana gelir. Bu durumda birincisinde tiz segâh, ikincisinde sünbüle perdeleri kullanılır. Bu makamda zorunlu olmakla beraber karar sırasında hisar ve evic perdeleri atılıp yerine hüseyinî ve acem perdeleri alınarak bayatî dizisiyle karar vermek de mümkündür.

İnici-çıkıcı bir seyir takip eden makamın seyrine güçlü civarından başlanır. Dizinin iki tarafındaki çeşnilerde karışık gezinildikten sonra güçlü üzerinde hicaz çeşnili yarım karar yapılır. Yine bütün dizide karışık olarak ve gerekirse genişlemiş bölgede de gezinilip asma kararlar gösterildikten sonra genellikle ana diziyile, bazan da bayatî dizisiyle düğâh perdesinde tam karar yapılır.

Karciğar makamı, hareketli ve coşkun karakteriyle bu özellikleri taşıyan eserlerde tercih edilmiş olup bunun en açık örneği karciğar köçekçelerdir. Ayrıca şarkı formunda da çok kullanılan makam pastoral özelliği sebebiyle halk müzikisinde çokça tercih edilmiştir. Hamâmîzâde İsmâil Dede'nin, "O mâhtâbî aceb gösterir mi bana felek" ve unutulmaya yüz tut-

muş olan bu makamı yeniden canlandıran Dellâlîzâde İsmâil Efendi'nin, "Yıkıldı aşk ile âbâd gördüğün gönüm" mısraı ile başlayan zencir besteleri, yine Dellâlîzâde'nin, "Ne dâne vü ne dâm ü ne sayyâd gerektir" mısraı ile başlayan ağır semâisiyle, "Nihânî ol büt-i şîrin-sühanla söyleşiriz" mısraıyla başlayan yürük semâisi

bu makamın seçkin eserleri arasındadır. Ayrıca Enderûnî Ali Bey'in aksak usulünde, "Aldın dil-i nâşâdımı"; Hamâmîzâde İsmâil Dede'nin aynı usulde, "Girdi gönül aşk yoluna"; Leon Hancıyan'ın Türk aksâğı usulünde, "Bilmem ki safâ neş'e bu ömrün neresinde"; Fehmi Tokay'ın curcuna usulünde, "O âhû bakışlara bir anda kandin gönül" mısraıyla başlayan şarkıları ve Yeniköylü Hasan Efendi'nin düyek usulünde, "Yine yaz ayları geldi" mısraı ile başlayan ilâhisiyle sofyan usulünde beslekârı belli olmayan, "Bülbül niçin böyle feryâd edersin" mısraıyla başlayan ilâhi de karciğar makamının bilinen örneklerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kantemiroğlu, *İlmü'l-mûsiki*, I, 111; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-53, I, 124-127; IV, 223-224; Özkan, *TMNÜ*, s. 176-180; H. Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*, Ankara 1991, s. 56-57, 352-353.

İSMÂİL HAKKİ ÖZKAN

KARDEŞ

Arapça'da erkek kardeşe **ah**, kız kardeşe **uht** denilir. Ayrıca aynı kaynaktan (ayn) gelmeleri veya diğer kardeşlere nisbetle daha asıl ve önemli (ayn) olmaları bakımından ana baba bir kardeşler için **benü'l-a'yân**, aynı şeyin parçaları olmaları dolayısıyla da **şakik**, annelerinin birbirine kuma (alle) olması sebebiyle baba bir kardeşler için **benü'l-allât**, ayrı babalarından dolayı farklı şekil ve özelliklere sahip olmaları (ahyâf) sebebiyle de ana bir kardeşler için **benü'l-ahyâf** tabirleri kullanılır. Kardeşler arasındaki akrabalık bağı, İslâm hukukunun çeşitli alanlarında karşılıklı hak ve yükümlülüklerle ve bazı özel hükümlere konu teşkil eder. Sütkardeşliği de özellikle evlenme engelleri bakımından önem taşır (bk. RADÂ').

Kardeşlik ilişkisinin ağırlıklı şekilde söz konusu edildiği miras hukukunda kardeşler erkek veya kız yahut öz veya üvey oluşlarına göre farklı hükümlere tâbidir. Ana baba bir veya baba bir erkek kardeşler "asabe" sıfatıyla mirasçı olup ashâbü'l-ferâizden artakalanı paylaşırlar. Ancak asabe grubunda fûrû (oğul, oğlun oğlu ...) veya usul (baba, babanın babası ...) varsa kardeşler mirastan mahrum kalacakları gibi iki yönden kan bağına sahip ana baba bir kardeşler varken de baba bir kardeşler mirasçı olamazlar. Ana baba bir veya baba bir kız kardeşler ise asabe yahut ashâb-ı ferâiz olarak mirasa hak ka-

zanırlar. Bu kız kardeşler kendi erkek kardeşleriyle birlikte bulunduklarında "bi-gayrihi" asabe olur ve onların yarısı nisbetinde pay alırlar. Erkek kardeşleri olmayıp da ölenin kızı veya oğlunun kızı ile birlikte bulunan kız kardeşler "maa'l-gayr" asabe olur ve onlardan artakalan mirası alırlar. Bu durumda da ana baba bir kız kardeş varken baba bir kız kardeş mirasçı olamaz.

Ana baba bir veya baba bir kız kardeşler başkaları vasıtasıyla asabe oldukları bu iki durum dışında ashâbü'l-ferâiz sıfatıyla miras alırlar. Bu şekilde mirasa hak kazanabilmeleri için erkek kardeşlerini de mirasçılıktan düşüren yakın asabeden kimsenin bulunmaması gerekir. Bu durumda ana baba bir kız kardeş bir tane ise mirasın yarısını alır; birden fazla ise mirasın üçte ikisini eşit şekilde bölüşürler. Ana baba bir kız kardeşler bulunmayınca baba bir kız kardeşlerin hükmü de böyledir. Baba bir kız kardeş, ana baba bir tek kız kardeşle bulunursa payı altıda bire düşer; ana baba bir kız kardeşler birden fazla olursa baba bir kız kardeşler mirastan pay alamazlar. Ana bir kardeş, erkek kız ayırımı yapılmaksızın bir tane ise mirasın altıda birini alır; birden fazla ise üçte birini eşit olarak paylaşırlar. Bu kardeşler ölenin oğlu, kızı, oğlunun oğlu veya oğlunun kızı, babası veya dedesiyle birlikte bulunduklarında miras alamazlar.

Aile hukuku alanında kardeşlik evlenme mânileri, hidâne ve nafakayla ilgili olarak söz konusu edilir. Kur'an'da evlenilmesi yasak kadınlar (muharremât) arasında kız kardeşler, kardeş kızları, kız kardeş kızları ve ayrıca süt kız kardeşler sayılmış (en-Nisâ 4/23), âlimler de ister öz ister üvey olsun kardeşlerle sütkardeşi ve bunların çocukları, çocuklarının çocukları ile evlenmenin haram olduğunda ittifak etmişlerdir. İlgili âyetle ayrıca iki kız kardeşle aynı anda evli bulunmak da yasaklanmıştır. Şahsın hukuku bakımından evlenmede velâyet konusunda erkek kardeşin rolü de tartışılmış, kadının velisi olarak Hanefî ve Şâfiîler baba ve dededen, Mâlikîler oğul ve babadan, Hanbelîler baba, dede ve oğuldan sonra kardeşe yer vermişlerdir. Kardeşler arasında da önce ana baba bir, sonra baba bir kardeşler gelir. Hanefîler'in aksine diğer üç mezhebe göre nesep birliği olmadığından ana bir kardeşlerin velâyet yetkisi yoktur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ana bir kardeşin veliliği için asabenin icâzeti gerekli iken Ebû Hanîfe buna gerek görmez.

Küçüğün velâyeti kural olarak babaya; bakımı, gözetimi ve terbiyesi anlamında ki hidâne hak ve sorumluluğu da anneye aittir. Anne olmayınca bu hak kadın akrabaya, onlar da bulunmazsa erkek akrabaya geçer. Çoğunluk bu hakkın anneden sonra anneanneye, Ahmed b. Hanbelî ise babaanneye geçeceğini belirtmiştir. Bundan sonraki sırayla ilgili çok farklı görüşler ileri sürülmüş olup bazı hukukçular kız kardeşe, bazıları ise babaanneye, teyze veya babaya, daha sonra kız kardeşe yer vermişlerdir. Bazılarına göre ise bu sıralama daha da karmaşıktır (bk. HİDÂNE). Kız kardeşler arasında öncelik sıralaması genel olarak ana baba bir, ana bir ve baba bir kardeşler şeklindedir. Kadın akrabasının yokluğunda hidâne sorumluluğu asabe sırasına göre erkeklerle ve bu çerçevede erkek kardeşlere geçer. Şâfiîler kardeşler arasındaki öncelik sırasını ana baba bir, baba bir ve ana bir şeklinde belirlerken Hanefîler asabe olmadıkları için ana bir kardeşlere bu hakkı tanımaz. Hanbelîler de bu kardeşlere ancak zevi'l-erhâm akraba içinde belli bir sıraya göre yer verir. Mâlikîler ise ana baba bir kardeşten sonra hidâne kavramıyla bağlantılı olarak ana bir kardeşe, sonra da baba bir kardeşe öncelik tanırırlar.

Şâfiî mezhebinde nafaka sorumluluğu sadece usul ve fûrû, Mâlikî mezhebinde sadece ana, baba ve çocuklarla sınırlı tutulurken Hanefîler birbirleriyle evlenmesi yasak olan bütün akraba, Hanbelîler de ashâbü'l-ferâiz ve asabe sıfatıyla mirasçı olanlar ve bu çerçevede kardeşler arasında karşılıklı olarak nafaka sorumluluğunu gerekli görürler. Erkek veya kız kardeşler birden fazla ise, bu mezheplere göre mirastaki hisseleri ölçüsünde sorumluluk yüklenirler. Hanbelîler'e göre kardeşin mirasçı olmasına engel teşkil eden daha yakın birisinin bulunması halinde (oğul gibi) kardeşin nafaka sorumluluğu kalkar.

Yargılama hukuku alanında Hanefîler kardeşin kardeşe şahitlikte bulunabileceğini kabul ederken Şâfiîler, şahitlik yapana bir menfaat sağlayıcı veya ondan zararlı önleyici bir durum söz konusu olmadıkça şahitliği geçerli sayarlar. Mâlikî ve Hanbelîler'in bu konuda ileri sürdükleri bazı şartlar da genel anlamda bu yaklaşıma dayanmaktadır.

Kişinin usul ve fûrû dışındaki akrabasına zekât verip veremeyeceği konusu tartışmalıdır. Hanefîler'e göre kişi ister kendisine nafaka verme sorumluluğu taşıyın ister taşımasın bu akrabalarına ve

dolayısıyla erkek ve kız kardeşlerine zekât verebilir. Diğer üç mezhepte ise kişinin nafaka sorumluluğu taşıdığı akrabasına zekât veremeyeceği belirtilmiştir. Şâfiî ve Mâlikîler'e göre erkek ve kız kardeşe nafaka ödeme sorumluluğu bulunmadığından bunlara zekât verilebileceği anlaşılmaktadır. Hanbelî mezhebinde nafaka sorumluluğu için mirasçılık şartı arandığından kişi mirasçısı olduğu kimseye zekât veremez, zira ona nafaka ödemek zorundadır. İki kişi (kardeş) karşılıklı olarak birbirine mirasçı olduğunda ise Ahmed b. Hanbelî'den nakledilen kuvvetli rivayete göre zekâtlarını birbirine verebilir. Diğer rivayet mirasçı olanın diğerine zekât veremeyeceği, aksinin geçerli olduğu yönündedir. Buna göre meselâ iki kardeşten biri diğerine mirasçı olabiriken oğlunun varlığı gibi bir engel sebebiyle diğeri buna mirasçı olamıyorsa mirasçı olamayan diğerine zekât verebilir, çünkü ona karşı nafaka sorumluluğu yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 333; İbnü'l-Cellâb, *et-Tefrîc* (nşr. Hüseyin b. Sâlim ed-Dehmânî), Beyrut 1408/1988, I, 297-298; II, 212-213; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 182; II, 166-167; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1412/1992, IV, 98-100, 314-315; VII, 314-315; XI, 374-378, 384-386; XII, 461; XIV, 184-185; Nevvî, *Rauzatü'l-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecvûd - Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, II, 171-172; VI, 489; Muhammed b. Abdullah el-Harâşî, *Şerhu Muhtaşarı Halîl*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 221; IV, 202-204; Şevkânî, *Neylül-evlâr*, IV, 200; VI, 361; Bilmen, *Kamus*, V, 247-248, 263-268, 271; M. Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terikât ve'l-mevârîs*, Kahire, ts. (Dâru'l-fikrî'l-Arabî), s. 129, 138-147, 184; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1974, I, 395, 397, 404-408; "Ah"; *Mu.Fî*, IV, 40-60.

RAHMÎ YARAN

KARDEŞLİK

İslâmî literatürde kardeşlik karşılığında kullanılan Arapça **uhuvvet**, aynı ana babadan veya bunlardan birinden dünyaya gelenler arasındaki kan bağıını belirtmesi yanında aynı sülâleye, kabile veya millete mensup olma, aynı inanç ve değerleri, dünya görüşünü paylaşma gibi ortaklık ve benzerlikleri bulunan kişi ya da gruplar arasındaki birlik ve dayanışma ruhunu da ifade etmektedir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "eğ" md.). Kelime Kur'an ve hadislerle diğer İslâmî kaynaklarda, Câhiliye telakkisinde soy birliğine